

Insinöörimatematiikka: Usean muuttujan funktio 1

Mika Hirvensalo
mikhirve@utu.fi

Matematiikan ja tilastotieteen laitos
Turun yliopisto

2026

Peruskäsitteitä

- Määritellään funktioina $f : \mathbb{R}^n \rightarrow \mathbb{R}^m$
- Voidaan jakaa komponenttifunktioiksi $f = (f_1, \dots, f_m)$, jossa jokainen f_i on funktio $\mathbb{R}^n \rightarrow \mathbb{R}$.
- Tällä kurssilla termi funktio voi tarkoittaa myös *osittain määriteltyä* funktiota.

Määritelmä

Osittain määritelty funktio $f : \mathbb{R}^n \rightarrow \mathbb{R}^m$ on relaatio $f \subseteq \mathbb{R}^n \times \mathbb{R}^m$, jolle on olemassa sellainen $A \subseteq \mathbb{R}^n$, että $f : A \rightarrow \mathbb{R}^m$ on funktio. Käytännössä tämä tarkoittaa, että f ei ole välttämättä määritelty koko $\mathbb{R}^n$:ssä vaan vain jossain sen osajoukossa $A \subseteq \mathbb{R}^n$.

Esimerkkejä

- Napakoordinaattimuunnos $f(r, \theta) = (r \cos \theta, r \sin \theta)$
- Pallokoordinaattimuunnos
 $f(r, \theta, \phi) = (r \cos \theta \sin \phi, r \sin \theta \sin \phi, r \cos \phi)$
- Jatkuva $f : \mathbb{R}^2 \rightarrow \mathbb{R}$ määrittelee pinnan avaruudessa $\mathbb{R}^3$ (esim $f(x, y) = (x^2 + y^2)^{-\frac{1}{2}}$)
- Jatkuva $f : \mathbb{R} \rightarrow \mathbb{R}^3$ määrittelee käyrän avaruudessa $\mathbb{R}^3$.
(esim. $f(t) = (\cos t, \sin t, t)$)
- $f : \mathbb{R}^3 \rightarrow \mathbb{R}$ esittää kolmiulotteisen avaruuden skalaarisuuretta
- $f : \mathbb{R}^3 \rightarrow \mathbb{R}^3$ esittää kolmiulotteisen avaruuden vektorisuuretta
(vektorikenttä)

Määritelmä

$$\lim_{\mathbf{x} \rightarrow \mathbf{x}_0} f(\mathbf{x}) = \mathbf{y},$$

jos

$$(\forall \epsilon > 0)(\exists \delta_\epsilon > 0)(0 < d(\mathbf{x}, \mathbf{x}_0) < \delta_\epsilon \Rightarrow d(f(\mathbf{x}), \mathbf{y}) < \epsilon)$$

Huomautus

Tässä yhteydessä

$$d(\mathbf{x}, \mathbf{y}) = \|\mathbf{x} - \mathbf{y}\| = \sqrt{\sum_{i=1}^n (x_i - y_i)^2}.$$

Määritelmä

Funktio $f : \mathbb{R}^n \rightarrow \mathbb{R}^m$ on jatkuva pisteessä $\mathbf{x}_0$, jos $f(\mathbf{x}_0)$ on määritelty ja

$$\lim_{\mathbf{x} \rightarrow \mathbf{x}_0} f(\mathbf{x}) = f(\mathbf{x}_0)$$

Huomioita ja määritelmiä

- $|x_i| \leq \|\mathbf{x}\| \leq |x_1| + \dots + |x_n|$
- $|f_i(\mathbf{x}) - y_i| \leq \|f(\mathbf{x}) - \mathbf{y}\| \leq |f_1(\mathbf{x}) - y_1| + \dots + |f_n(\mathbf{x}) - y_n|$
- Jos f on jatkuva, ovat myös kaikki koordinaattifunktiot jatkuvia ja päinvastoin.
- Raja-arvo: Määrittely samoin kuin $\mathbb{R} \rightarrow \mathbb{R}$
- Raja-arvo: Ei riitä tarkastelu eri suunnista
- Jatkuvuus: Määrittely samoin kuin $\mathbb{R} \rightarrow \mathbb{R}$

Määritelmä

Projektiotfunktiot $p_i : \mathbb{R}^n \rightarrow \mathbb{R}$ määritellään $p_i(x_1, \dots, x_n) = x_i$

Lause

Oletetaan, että f ja g ovat funktioita $\mathbb{R}^n \rightarrow \mathbb{R}$ ja että

$\lim_{\mathbf{x} \rightarrow \mathbf{a}} f(\mathbf{x}) = A$, $\lim_{\mathbf{x} \rightarrow \mathbf{a}} g(\mathbf{x}) = B$. Tällöin

- $\lim_{\mathbf{x} \rightarrow \mathbf{a}} p_i(\mathbf{x}) = a_i$
- $\lim_{\mathbf{x} \rightarrow \mathbf{a}} (\alpha f(\mathbf{x}) + \beta g(\mathbf{x})) = \alpha A + \beta B$
- $\lim_{\mathbf{x} \rightarrow \mathbf{a}} f(\mathbf{x})g(\mathbf{x}) = AB$
- Jos $B \neq 0$, niin $\lim_{\mathbf{x} \rightarrow \mathbf{a}} \frac{f(\mathbf{x})}{g(\mathbf{x})} = \frac{A}{B}$.

Lause

Jos $f : \mathbb{R}^n \rightarrow \mathbb{R}^m$ ja $g : \mathbb{R}^m \rightarrow \mathbb{R}^k$ $\lim_{\mathbf{x} \rightarrow \mathbf{x}_0} f(\mathbf{x}) = \mathbf{y}_0$ ja

$\lim_{\mathbf{y} \rightarrow \mathbf{y}_0} g(\mathbf{y}) = \mathbf{z}_0$, niin

$$\lim_{\mathbf{x} \rightarrow \mathbf{x}_0} g(f(\mathbf{x})) = \mathbf{z}_0.$$

Seuraus

Olkoot f ja g jatkuvia pisteessä $\mathbf{a}$ ja $g(\mathbf{a}) \neq 0$.

- Projektiofunktiot ovat jatkuvia kaikkialla.
- $\alpha f(\mathbf{x}) + \beta g(\mathbf{x})$ on jatkuva pisteessä $\mathbf{a}$
- $f(\mathbf{x})g(\mathbf{x})$ on jatkuva pisteessä $\mathbf{a}$.
- Edellisen lauseen merkinnöin $(f \circ g)(\mathbf{x}) = f(g(\mathbf{x}))$ on jatkuva pisteessä $\mathbf{x}_0$.

Esimerkki

Napakoordinaattimuunnos

Topologisia käsitteitä

- Suljetun välin yleistys 1: $[a_1, b_1] \times \dots \times [a_n, b_n]$
- Suljetun välin yleistys 2: Kompakti joukko
- Avoimen välin yleistys 1: $B(\mathbf{x}, r)$ (avoin pallo)
- Avoimen välin yleistys 2: Avoin joukko

Osittaisderivaatta

Funktion $f : \mathbb{R}^n \rightarrow \mathbb{R}$ osittaisderivaatta i :n muuttujan x_i suhteen pisteessä $\mathbf{a} = (a_1, \dots, a_n) \in \mathbb{R}^n$ on

$$\frac{\partial f}{\partial x_i}(\mathbf{a}) = \lim_{h \rightarrow 0} \frac{f(a_1, \dots, a_{i-1}, a_i + h, a_{i+1}, \dots, a_n) - f(a_1, \dots, a_n)}{h}.$$

Muut merkinnät: $f_{x_i}(\mathbf{a})$, $\partial_{x_i} f$ ja $D_{x_i} f(\mathbf{a})$. Jos muuttujien $x_1, x_2, \dots, x_n$ järjestys on kiinnitetty, niin myös merkintää $D_i f(\mathbf{a})$ käytetään.

Huomautus

$(a_1, \dots, a_i + h, \dots, a_n) = \mathbf{a} + h\mathbf{e}_i$, joten

$$\frac{\partial f}{\partial x_i}(\mathbf{a}) = \lim_{h \rightarrow 0} \frac{f(\mathbf{a} + h\mathbf{e}_i) - f(\mathbf{a})}{h}.$$